

1. Algorytmiczne rozwiązywanie problemów
2. Dodajemy i odejmujemy liczby naturalne sposobem pisemnym
3. Liczymy średnią arytmetyczną
4. Szukamy najmniejszego elementu
5. Porządkujemy obrazki i inne elementy

Warto powtórzyć

1. W jaki sposób realizujemy sytuacje warunkowe w środowiskach Báltie i Scratch?
2. Jak działa polecenie warunkowe w środowiskach Báltie i Scratch?
3. W jaki sposób tworzymy zmienną w środowisku Scratch?

1. Algorytmiczne rozwiązywanie problemów

W algorytmicznym rozwiązywaniu problemu wyróżniamy następujące kroki: określamy problem i cel do osiągnięcia, analizujemy sytuację problemową, opracowujemy rozwiązanie, czyli **algorytm**, zapisujemy rozwiązanie, np. w postaci programu, sprawdzamy rozwiązanie problemu dla przykładowych danych.

W podręczniku często podajemy przykłady algorytmicznego rozwiązywania problemów. Problemy i cele do osiągnięcia wyróżniono nawiasami klamrowymi, np. w punkcie 1. z tematu 2., w punkcie 2. z tematu 7.

Po krótkiej analizie problemu opracowujemy rozwiązanie – w podręczniku wyróżnione ramką z kluczykiem.

Rozwiązania realizujemy często w aplikacji komputerowej, np. arkusza kalkulacyjnym, lub w wybranym języku programowania.

Na koniec sprawdzamy działanie algorytmu dla różnych danych.

Algorytm

Uporządkowany i uściślony sposób rozwiązania danego problemu, zawierający szczegółowy opis wykonywanych czynności w skończonej liczbie kroków.

Ćwiczenie 1. Podajemy przykłady algorytmicznego rozwiązywania problemów

Znajdź w podręczniku trzy wyróżnione klamrami opisy problemów. Wskaż kroki algorytmicznego rozwiązywania problemu, m.in.: jak sformułowano problem i cel do osiągnięcia, jak określono sposób rozwiązania i w jaki sposób sprawdzaliśmy rozwiązanie danego problemu.

2. Dodajemy i odejmujemy liczby naturalne sposobem pisemnym

Marzysz o podróżach po Europie rowerem. Jesteś w sklepie rowerowym i sprawdzasz ceny. Chcesz znać kwotę potrzebną na zakup roweru, sakw, nawigacji rowerowej i kasku. Nie ma obok ciebie sprzedawcy i nie masz urządzenia do liczenia, nawet smartfonu. W jaki sposób szybko dodać ceny, które są liczbami wielocyfrowymi, korzystając tylko z kartki i ołówka?

Pisemne dodawanie liczb naturalnych polega na osobnym dodawaniu jednośc, dziesiątek, setek itd.

$$\begin{array}{r} 1235 \\ 211 \\ 421 \\ + 132 \\ \hline 1999 \end{array}$$

Rys. 1a. Dodawanie „bez przenoszenia”

$$\begin{array}{r} 122 \\ 1428 \\ 325 \\ 589 \\ + 273 \\ \hline 2615 \end{array}$$

Rys. 1b. Dodawanie „z przenoszeniem”

Aby pisemnie dodać liczby naturalne, należy:

- zapisać liczby jedna pod drugą, tak aby cyfry jednośc znalazły się w jednej kolumnie, w kolejnych kolumnach odpowiednio cyfry dziesiątek, setek, tysięcy itd.
- podkreślić zapis kreską,
- dodać cyfry znajdujące się w kolejnych kolumnach, zaczynając od jednośc (czyli od kolumny z prawej strony):
  - jeżeli suma jest jednocyfrowa, to wynik zapisać pod kreską w tej samej kolumnie (rys. 1a),
  - jeżeli suma cyfr jest dwucyfrowa, to cyfrę jednośc sumy zapisać pod kreską w tej samej kolumnie, a cyfrę dziesiątek sumy – nad sąsiednią kolumną po lewej stronie („przenoszoną” cyfrę wyróżniono kolorem niebieskim – rys. 1b).

Na rysunkach 1a i 1b pokazano przykładowe obliczenia kwoty (w złotówkach) potrzebnej na zakup różnych modeli roweru, sakw, nawigacji i kasku. Dla uproszczenia przyjmujemy, że ceny są liczbami naturalnymi.

Ćwiczenie 2. Sprawdzamy działanie algorytmu dodawania liczb sposobem pisemnym

Okazuje się, że sakwy możesz pożyczyć od kolegi. Chcesz obliczyć kwotę na zakup roweru, nawigacji i kasku. Zgodnie z podanym algorytmem wykonaj w zeszycie przedmiotowym następujące działania:
 $1235 + 421 + 132$, $1428 + 589 + 273$.

Chcesz sprawdzić, jaki będzie koszt zakupów bez sakw. W jaki sposób od sumarycznej kwoty zakupów odjąć pisemnie cenę, która jest liczbą wielocyfrową?

Pisemne odejmowanie liczb naturalnych polega na odejmowaniu kolejno jednośc, dziesiątek, setek itd. Odjemną zapisujemy na górze, a pod nią odjemnik.

Ćwiczenie 3. Zapisujemy algorytm odejmowania liczb sposobem pisemnym

Zapisz w zeszyte przedmiotowym (lub w edytorze tekstu) algorytm pisemnego odejmowania liczb naturalnych – podobnie jak opisano algorytm pisemnego dodawania. W opisie uwzględnij dwa przypadki:

1. Jeśli górna cyfra jest większa lub równa dolnej, wynik zapisujemy pod kreską w tej samej kolumnie (rys. 2a).
2. Jeśli górna cyfra jest mniejsza od dolnej, to cyfrę odjemnej z sąsiedniej kolumny po lewej stronie zmniejszamy o 1, a do cyfry z aktualnej kolumny dodajemy 10 („rozmienioną”, czyli pomniejszoną o 1, cyfrę zapisano kolorem niebieskim). Wykonujemy odejmowanie, zapisując jego wynik w tej samej kolumnie pod kreską (rys. 2b).

$$\begin{array}{r} 1999 \\ - 211 \\ \hline 1788 \end{array}$$

Rys. 2a. Odejmowanie „bez rozmienniania”

$$\begin{array}{r} 511 \\ 2\cancel{8}\cancel{1}5 \\ - 325 \\ \hline 2290 \end{array}$$

Rys. 2b. Odejmowanie „z rozmiennianiem”

Ćwiczenie 4. Sprawdzamy działanie algorytmu odejmowania liczb sposobem pisemnym

Chcesz sprawdzić różnicę pomiędzy cenami różnych rowerów, sakw, nawigacji z licznikiem i kasków. Zgodnie z podanym algorytmem, wykonaj w zeszyte przedmiotowym następujące działania:
 $1428 - 1235$, $325 - 211$, $589 - 421$, $273 - 132$.

3. Liczymy średnią arytmetyczną

Zamierzamy obliczyć średnią arytmetyczną dwóch liczb. Jak wykonuje się obliczenia z wykorzystaniem zmiennych w poznanych środowiskach programowania?

Aby obliczyć średnią arytmetyczną dwóch liczb, należy obliczyć sumę tych liczb i podzielić ją przez 2.

Na przykład dla liczb 5 i 4 średnia wyniesie: $(5 + 4) : 2 = 9 : 2 = 4,5$.

Aby policzyć średnią arytmetyczną kilku liczb, obliczamy ich sumę, którą dzielimy przez ich liczbę.

Na przykład, dla sześciu liczb 4, 5, 4, 2, 5, 4 średnia wyniesie:
 $(4 + 5 + 4 + 2 + 5 + 4) : 6 = 24 : 6 = 4$.

Ćwiczenie 5. Sprawdzamy algorytm obliczania średniej arytmetycznej dla przykładowych danych

1. Oblicz średnią arytmetyczną pięciu liczb: 5, 3, 4, 1, 35.
2. Oblicz średnią arytmetyczną swoich ocen z informatyki.

Uwaga !

W nazwach zmiennych wykorzystywanych w językach programowania zazwyczaj nie używamy polskich liter. Dlatego zamiast „średnia” będziemy pisać „srednia”.

Algorytm obliczania średniej arytmetycznej dwóch liczb zapiszemy w wybranym środowisku programowania. Zaczniemy od obliczenia sumy dwóch liczb. Użyjemy trzech zmiennych o nazwach *liczba1*, *liczba2*, *suma*. Wartości zmiennych *liczba1* i *liczba2* będziemy wprowadzać z klawiatury po uruchomieniu programu.

Żeby użyć **zmiennych** w wybranym środowisku programowania, musimy je utworzyć. Zmiennej o danej nazwie możemy **przypisać** wartość lub wyrażenie.

W środowisku programowania Scratch tworzyliśmy już zmienną. Na przykład, aby zapamiętać w niej wartość wyniku w grach komputerowych (temat 7).

Aby przypisać zmiennej wartość, stosujemy polecenie **ustaw**. Możemy wpisać konkretną wartość lub umieścić element **odpowiedź**, np.:

ustaw *liczba1* na 50

– przypisuje zmiennej *liczba1* wartość 50,

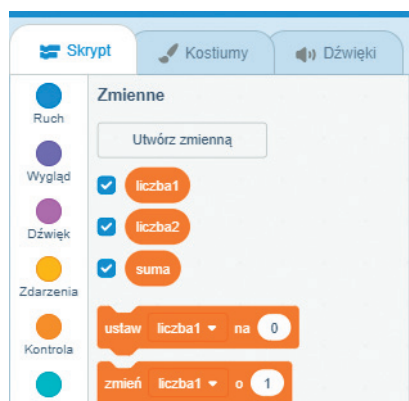
ustaw *liczba1* na odpowiedź

– przypisuje zmiennej *liczba1* wartość wprowadzoną z klawiatury po uruchomieniu programu.

Aby zmiennej przypisać wartość wyrażenia, stosujemy polecenie **ustaw** i odpowiednio uzupełnione elementy z grupy **Wyrażenia**, np.:

ustaw *srednia* na *srednia* / 2

– przypisuje zmiennej *srednia* wartość wyrażenia $suma : 2$.

Rys. 3a. Panel tworzenia zmiennych (Scratch) – ćwiczenie 6.

Rys. 3b. Obliczanie sumy dwóch liczb (Scratch) – ćwiczenie 6.

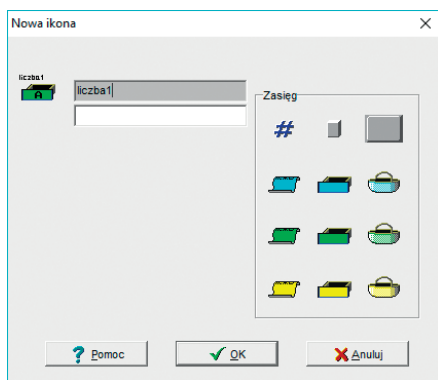
Aby utworzyć nową zmienną w środowisku programowania Baltie, możemy wybrać element **Nowa zmienna** z panelu poleceń w trybie **Programowanie/ Zaawansowany**. Otworzy się okno dialogowe **Nowa ikona** (rys. 4a), w którym wpisujemy nazwę zmiennej, np. *liczba1*. Określamy też typ zmiennej, np. czy dane będą liczbami całkowitymi (niebieska szuflada) czy rzeczywistymi (zielona szuflada). Liczby rzeczywiste to np. liczby naturalne, liczby całkowite, ułamki. W przypadku zmiennej typu rzeczywistego na ekranie pojawi się element . Nazwę nowej zmiennej (np. *liczba1*) zobaczymy w lewym górnym rogu elementu z rysunkiem szuflady. Aby przypisać zmiennej wartość, stosujemy polecenie **Przydziel** , po którym podajemy konkretną liczbę lub element **Klawiatura** , np.:

  5 0 – przypisuje zmiennej typu rzeczywistego *liczba1* wartość 50,

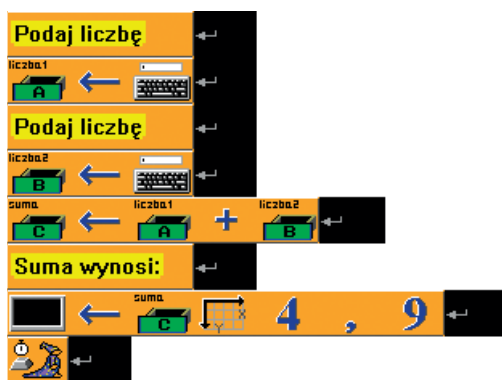
   – przypisuje zmiennej typu rzeczywistego *liczba1* wartość wprowadzoną z klawiatury po uruchomieniu programu. W przypadku zmiennych typu rzeczywistego można wprowadzić liczbę z częścią ułamkową zapisaną po kropce, a nie po przecinku jak w zapisie matematycznym.

Aby zmiennej przypisać wartość wyrażenia, stosujemy polecenie **Przydziel** symbole działań (operatory) z rozszerzonego panelu poleceń i odpowiednie wartości, np.:

    2 – przypisuje zmiennej *srednia* wartość wyrażenia $suma : 2$.

Rys. 4a. Okno tworzenia nowej zmiennej (Baltie) – ćwiczenie 6.

Rys. 4b. Obliczanie sumy dwóch liczb (Baltie) – ćwiczenie 6.

Ćwiczenie 6. Obliczamy sumę dwóch liczb

1. W wybranym środowisku programowania utwórz program obliczający sumę dwóch liczb *liczba1* i *liczba2*, których wartości będziemy wprowadzać z klawiatury. Wynik przypisz zmiennej *suma* i wyświetl na ekranie.
2. Zapisz program w pliku pod nazwą *suma*.
3. Uruchom program i sprawdź jego działanie dla kilku par danych.

Ćwiczenie 7. Programujemy algorytm obliczania średniej arytmetycznej

1. Uzupełnij program zapisany w ćwiczeniu 6. o obliczanie średniej arytmetycznej liczb *liczba1* i *liczba2*. Utwórz nową zmienną *średnia*. Wartość średniej przypisz zmiennej *średnia* i wyświetlaj na ekranie.
2. Zapisz program w pliku pod nazwą *średnia*.
3. Uruchom program i sprawdź jego działanie dla kilku par danych.

Wskazówka (Baltie): Wartość średniej wyświetlaj po naciśnięciu klawisza **Enter** w tym samym miejscu, co wynik sumy.

4. Szukamy najmniejszego elementu

{ Masz pięć ponumerowanych koszyków z piłkami tenisowymi. Chcesz znaleźć koszyk z najmniejszą liczbą piłek. W jaki sposób to zrobić? }

Na początku przyjmujemy, że najmniej piłek jest w pierwszym koszyku (określamy go jako **NAJMNIEJSZY**). Następnie porównujemy liczbę piłek w drugim koszyku z liczbą piłek w pierwszym koszyku. Jeśli w drugim koszyku jest mniej piłek, to teraz drugi koszyk określimy jako **NAJMNIEJSZY**. Porównania liczb piłek w kolejnych koszykach z aktualnie najmniejszą liczbą piłek powtarzamy, aż sprawdzimy wszystkie koszyki.

Przyjmujemy **NAJMNIEJSZY** = *koszyk 1*.

czy $7 < 10$?	TAK	czyli teraz NAJMNIEJSZY = <i>koszyk 2</i> .
czy $2 < 7$?	TAK	czyli teraz NAJMNIEJSZY = <i>koszyk 3</i> .
czy $5 < 2$?	NIE	czyli nadal NAJMNIEJSZY = <i>koszyk 3</i> .
czy $8 < 2$?	NIE	czyli nadal NAJMNIEJSZY = <i>koszyk 3</i> .

Odpowiedź: Najmniejsza liczba piłek jest w koszyku nr 3 (rys. 5.).

Rys. 5. Przykład znalezienia najmniejszego elementu – ćwiczenie 8.

Możemy teraz sformułować algorytm wyszukiwania najmniejszej liczby w zbiorze o dowolnej liczbie elementów, którą określimy jako n .

Aby wyszukać najmniejszą liczbę spośród n liczb, porównujemy kolejne liczby ze zbioru z najmniejszą znaną liczbą (zapamiętaną osobno). Na początku przyjmujemy, że pierwsza liczba ze zbioru jest najmniejsza. Porównania liczb powtarzamy, aż sprawdzimy wszystkie liczby ze zbioru.

Ćwiczenie 8. Stosujemy algorytm wyszukiwania najmniejszej liczby

1. Przygotuj odpowiednie pomoce dydaktyczne: ponumerowane kolejno koszyki (pudełka, kubki) i piłki. Umieść w każdym z nich taką liczbę piłek jak na rysunku 5. Przygotuj kartkę z napisem NAJMNIJSZY.
2. Korzystając z przygotowanych pomocy i rysunku 5., wykonaj algorytm wyszukiwania najmniejszej liczby.
3. Dodaj jeszcze dwa koszyki i zmień liczbę piłek w koszykach na: 9, 12, 4, 6, 1, 8, 3.
4. Wykonaj jeszcze dwa razy ten algorytm dla innych danych: dla innej liczby koszyków z inną liczbą piłek.

Do opisanego algorytmu wyszukiwania największej liczby w zbiorze wykorzystamy opis algorytmu wyszukiwania najmniejszej liczby i przygotowane pomoce dydaktyczne. Na początku przyjmujemy, że najwięcej piłek jest w pierwszym koszyku. Następnie porównujemy liczbę piłek z drugiego koszyka z liczbą piłek w pierwszym koszyku. Jeśli w drugim koszyku jest więcej piłek, to teraz drugi koszyk określimy jako NAJWIĘKSZY. Porównania liczb piłek w kolejnych koszykach z aktualnie największą liczbą piłek powtarzamy, aż sprawdzimy wszystkie koszyki.

Ćwiczenie 9. Stosujemy algorytm wyszukiwania największej liczby

1. Wykonaj algorytm wyszukiwania największej liczby. Skorzystaj z pomocy przygotowanych w ćwiczeniu 8. i rysunku 5. Kartkę z napisem NAJMNIJSZY zastąp kartką z napisem NAJWIĘKSZY.
2. Wykonaj algorytm wyszukiwania największej liczby zgodnie z punktami 3. i 4. z ćwiczenia 8.

5. Porządkujemy obrazki i inne elementy

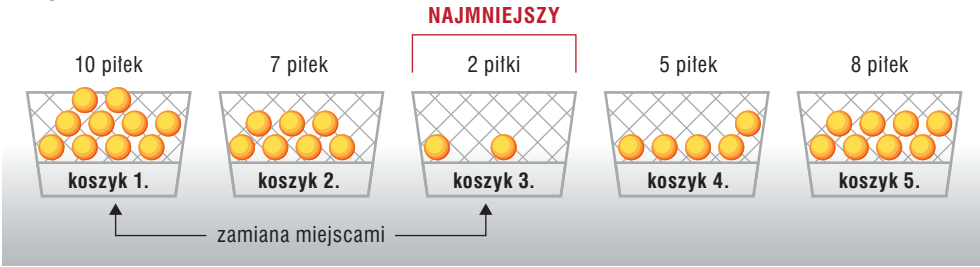
{ Chcesz uporządkować koszyki z piłkami tenisowymi w kolejności od najmniejszej do największej liczby piłek w koszyku. W jaki sposób wykorzystać algorytm wyszukiwania najmniejszego elementu do uporządkowania koszyków? }

Aby uporządkować koszyki w kolejności od najmniejszej do największej liczby piłek w koszyku, wyszukamy najpierw koszyk z najmniejszą liczbą piłek. Skorzystamy w tym celu z algorytmu wyszukiwania najmniejszego elementu. Następnie zamienimy miejscami znaleziony koszyk z koszykiem, który stoi na początku, chyba że jest to koszyk z najmniejszą liczbą piłek. Powtarzamy te czynności z pominięciem koszyków ustawionych już we właściwym porządku (rys. 6.).

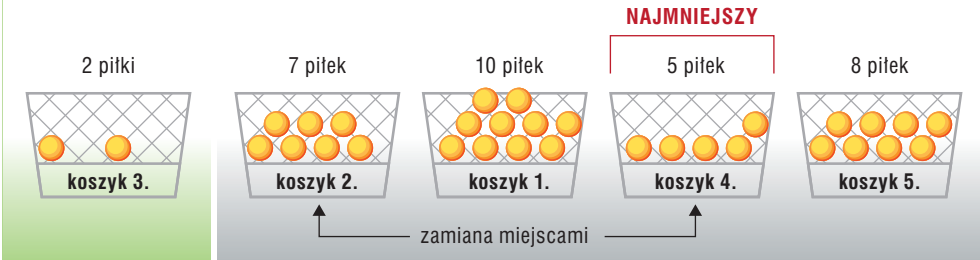
Krok 1. Wyszukujemy koszyk z najmniejszą liczbą piłek (*koszyk 3.* z dwoma piłkami) i zamieniamy go miejscami z koszykiem stojącym na początku (*koszyk 1.* z dziesięcioma piłkami).

Krok 2. *Koszyk 3.* jest już ustawiony na właściwej pozycji. Przyjmujemy, że najmniejszym elementem jest teraz *koszyk 2.* Wśród czterech pozostałych koszyków wyszukujemy koszyk z najmniejszą liczbą piłek (*koszyk 4.* z pięcioma piłkami) i zamieniamy go miejscami z koszykiem stojącym na początku (*koszyk 2.* z siedmioma piłkami).

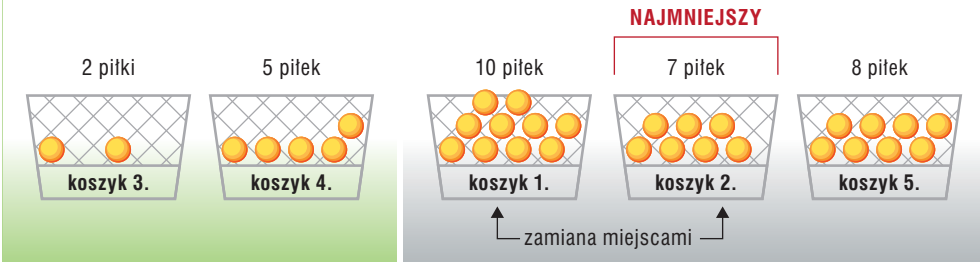
Krok 1.

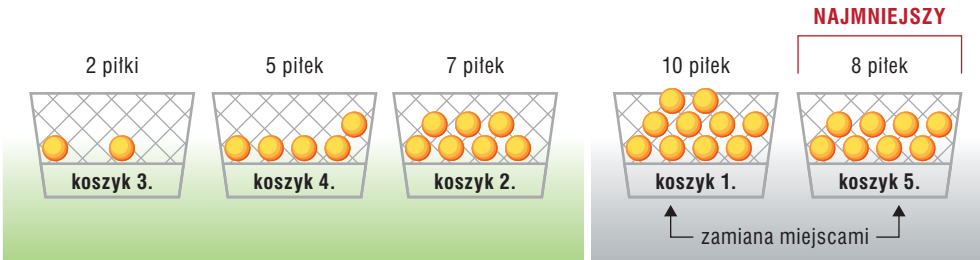
Krok 2.

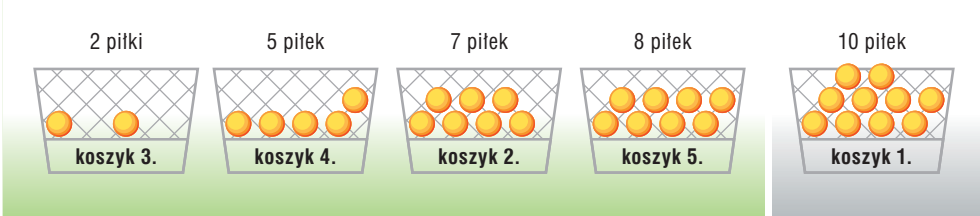
Krok 3.

Krok 4.

Krok 5.

Rys. 6. Przykład realizacji algorytmu porządkowania elementów

Kolejne kroki wykonujemy dopóki nie sprawdzimy wszystkich koszyków. Na końcu pozostał *koszyk 1.*, który stoi już na właściwym miejscu, czyli koszyki zostały uporządkowane. Koszyki z piłkami tenisowymi uporządkowaliśmy metodą nazywaną **metodą porządkowania przez wybieranie**.

Porządkowanie zbioru liczb od najmniejszej do największej **metodą przez wybieranie** polega na wyszukiwaniu w nim najmniejszej liczby i zamienieniu jej miejscami z liczbą, która jest aktualnie na początku zbioru, a następnie powtarzaniu tych czynności z pominięciem liczb już uporządkowanych.

Ćwiczenie 10. Omawiamy algorytm porządkowania elementów od najmniejszego do największego

Korzystając z pomocy przygotowanych w ćwiczeniu 8. i rysunku 6., wykonaj algorytm porządkowania elementów od najmniejszego do największego. Wzorując się na opisie kroków 1. i 2., objaśnij kroki 3-5 algorytmu.

Ćwiczenie 11. Stosujemy algorytm porządkowania elementów od największego do najmniejszego

Korzystając z pomocy przygotowanych w ćwiczeniu 8., wykonaj algorytm porządkowania elementów od największego do najmniejszego. Wzorując się na opisie kroków 1-5 algorytmu porządkowania elementów od najmniejszego do największego, objaśnij kroki obecnie wykonanego algorytmu.

Warto zapamiętać

- Algorytm opisuje krok po kroku sposób rozwiązania problemu.
- W algorytmicznym rozwiązywaniu problemu należy pamiętać o sprawdzeniu działania algorytmu dla różnych danych.
- W matematyce stosujemy algorytmy liczenia średniej, pisemnego wykonania działań arytmetycznych, takich jak dodawanie i odejmowanie.
- W algorytmie wyszukiwania najmniejszej liczby w zbiorze przyjmujemy na początku, że pierwsza liczba ze zbioru jest najmniejsza. Porównujemy kolejne liczby ze zbioru z tą liczbą. Jeśli znajdziemy liczbę mniejszą od pierwszej, przyjmujemy, że znaleziona liczba jest najmniejsza i z nią będziemy porównywać kolejne liczby zbioru. Porównania liczb powtarzamy, aż sprawdzimy wszystkie liczby ze zbioru.
- Aby uporządkować zbiór liczb od najmniejszej do największej metodą przez wybieranie, wyszukujemy w nim najmniejszą liczbę i zamieniamy ją miejscami z liczbą, która jest aktualnie na początku zbioru. Następnie powtarzamy te czynności z pominięciem liczb już uporządkowanych.

Pytania

1. Czym jest algorytm?
2. Jakie kroki wyróżniamy w algorytmicznym rozwiązywaniu problemu?

3. Wyjaśnij na przykładach algorytmy pisemnego dodawania i odejmowania.
4. W jaki sposób liczymy średnią arytmetyczną dwóch liczb? Wyjaśnij na przykładzie.
5. Jak tworzymy zmienne w wybranym środowisku programowania (Scratch, Baitie)?
6. Wyjaśnij na przykładzie zbioru sześcioelementowego, w jaki sposób znajduje się najmniejszą liczbę w zbiorze.
7. Wyjaśnij na przykładzie zbioru sześcioelementowego, w jaki sposób uporządkować zbiór od najmniejszego do największego elementu.

Zadania

1. W wybranym środowisku programowania utwórz program obliczający iloczyn dwóch liczb i wyświetlający wartość iloczynu na ekranie. Utwórz trzy zmienne o nazwach: *liczba1*, *liczba2*, *iloczyn*. Zapisz program w pliku pod nazwą *iloczyn*.
2. W wybranym środowisku programowania utwórz program obliczający średnią arytmetyczną trzech liczb i wyświetlający wartość średniej na ekranie. Skorzystaj z programu utworzonego w ćwiczeniu 7. Zapisz program w pliku pod nazwą *średnia 3*.
3. W wybranym środowisku programowania utwórz program obliczający, ile minut i ile sekund jest w podanej z klawiatury liczbie godzin. Utwórz trzy zmienne: *godziny*, *minuty*, *sekundy*. Wyświetlaj na ekranie wartości zmiennych *godziny*, *minuty* i *sekundy*. Zapisz program w pliku pod nazwą *czas*.
4. Zgodnie z algorytmami pisemnego dodawania i odejmowania wykonaj działania:
 $123 + 241 + 511$,
 $5683 + 4298 + 756$,
 $9789 - 231$,
 $5683 - 4298$.
5. Dany jest zbiór liczb $\{123, 45, 19, 78, 234, 120, 40\}$. Korzystając z algorytmu wyszukiwania najmniejszego elementu, znajdź najmniejszy element. Wypisz w zeszycie przedmiotowym wykonywane porównania liczb.
6. W zbiorze podanym w zadaniu 5. znajdź największy element. Skorzystaj z algorytmu wyszukiwania najmniejszego elementu. Wypisz w zeszycie przedmiotowym wykonywane porównania liczb.
7. Korzystając z algorytmu porządkowania metodą przez wybieranie, uporządkuj zbiór podany w zadaniu 5. od najmniejszej do największej liczby. W zeszycie przedmiotowym wypisz kolejne kroki porządkowania.
8. Korzystając z algorytmu porządkowania metodą przez wybieranie, uporządkuj swoje oceny z informatyki od najwyższej do najniższej. W zeszycie przedmiotowym wypisz kolejne kroki porządkowania.

Dla zainteresowanych

9. W wybranym środowisku programowania utwórz program obliczający pole kwadratu i objętość sześcianu. Zakładamy, że bok kwadratu i krawędź sześcianu są tej samej długości. Wyświetlaj wyniki obliczeń z odpowiednim komunikatem na ekranie. Zapisz program w pliku pod nazwą *pole_i_objętość*.
10. Na przykładzie algorytmu porządkowania elementów od najmniejszego do największego przedstaw algorytm porządkowania dziesięciu książek od najcieńszej do najgrubszej. Przygotuj wcześniej odpowiednie pomoce (dziesięć różnej grubości książek).
11. Narysuj w programie Paint rysunki pokazujące stosowanie algorytmu porządkowania elementów od największego do najmniejszego. Możesz wzorować się na przykładzie koszyków z piłkami lub narysować inne elementy.